

Prof. PhDr. Josef Švancara, CSc.

MOJMÍR SVOBODA

JUBILEUM PROF. PHDR. JOSEFA ŠVANCARY, CSC.

Prof. PhDr. Josef Švancara, CSc. se dožívá 80 let. Patří k nejvýznamnějším odborníkům nejen na naší univerzitě a v České republice, ale jeho věhlas je vpravdě mezinárodní a lze o něm uvažovat v kontextu minimálně evropském.

Narodil se 2. dubna 1924 na Českomoravské vysočině v Bohuňově, v kraji zadumaném, se zvláštní duchovní a hudební atmosférou. To se odráží jednak v jeho vědeckém naplnění života jednak v jeho vztahu k hudbě, kterou nevnímá jen jako recipient. Je aktivním violoncellistou, provozujícím komorní hudbu. V jeho životě, plném peripetií, se odráží duchovní, společenské i politické dění posledních dvou třetin dvacátého století a začátku století, ve kterém právě žijeme. Prožil na vlastní kůži průběh a důsledky politických prověrek v roce 1948 a 1949 i dalších dramatických událostí druhé poloviny dvacátého století.

Studoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, v roce 1948 složil rigorózní zkoušku z psychologie jako z hlavního oboru a dále z pedagogiky. V roce 1950 obhájil disertační práci s názvem: „Analýza pozornosti při apercpci stejnorodých optických tvarů“. Profesionální dráhu započal na střední škole, odkud po jednorocím působení přešel do Sociodiagnostického ústavu, kde působil do roku 1952. Poté pracoval téměř deset let na dětské neurologické klinice, kde spolupracoval s neurologem doc. MUDr. V. Holubem, s nímž publikoval cennou a dodnes citovanou monografii o neurózách v dětském věku. V roce 1964 přešel do Výzkumného ústavu pediatrického, kde se stal vedoucím psychologické laboratoře. Podílel se na rozsáhlém výzkumu Ministerstva zdravotnictví, v jehož rámci vyšetřil 300 párů dvojčat. O výsledcích tohoto výzkumu referoval na dvou mezinárodních konferencích. Práce tehdejších let přinesla mnoho vzácných plodů a obohatila psychologické postupy při práci s dětskými pacienty. Nejvýznamnější byla jeho činnost, týkající se rozvoje přístrojové diagnostiky i vývoje nových psychodiagnostických metod.

Od poloviny šedesátých let pravidelně přednášel na katedře psychologie brněnské univerzity a zajišťoval stáže v oblasti klinické psychologie. V období relativního politického uvolnění v roce 1965 odjel na půlroční pobyt do Kanady, kde působil jako visiting professor na montrealské univerzitě. Dojem, který zanechal vedl k tomu, že byl pozván k dalšímu pobytu. Toto pozvání však mohl

využít až v roce 1974. (V této souvislosti chci připomenout, že Josef Švancara působil rovněž jako Gastprofessor na Univerzitě v Bernu v roce 1984.)

V roce 1968 byl pozván, aby přešel na katedru psychologie filozofické fakulty zdejší univerzity. V té době již měl samostatné psychologické oddělení ve Výzkumném ústavu pediatrickém a kromě toho měl poloviční úvazek v Psychologické laboratoři ČSAV v Brně, kde vedl longitudinální výzkum a připravil její experimentálně psychologické vybavení.

V roce 1969 předložil habilitační práci s názvem: „Psychický vývoj jako homeostáza biologických a peristatických vlivů“, která byla jednomyslně přijata Vědeckou radou FF MU, ale nebyla již potvrzena stranickými orgány. Po odchodu prof. Konečného z FF MU na jaře 1970 byl zvolen vedoucím katedry psychologie; po čtyřech měsících však tehdejší rektor katedru zrušil. Pak setrval na fakultě jako vyučující až do roku 1986, kdy byl z politických důvodů předčasně penzionován. Pseudoodůvodnění tohoto kroku se odvolávalo na pravidlo odchodu do důchodu pro vědecké pracovníky v šedesáti letech. Pravými důvody však byly náboženská orientace, neochota spolupracovat s establishmentem, opravdovost, zásadovost, setrvávání na pozicích pravdy a spravedlnosti, odmítání se přizpůsobovat či ohýbat.

İhned po nastalých společenských změnách v roce 1990 byl Josef Švancara požádán, aby se vrátil na Katedru psychologie, nyní již opět Masarykovy univerzity. Jmenování docentem obdržel až v rámci rehabilitace 1.5.1990. V roce 1992 byl jmenován profesorem dvou specializací: obecné psychologie a vývojové psychologie. V roce 1994 obdržel Zlatou medaili Masarykovy univerzity. V letošním roce obdržel čestný titul emeritní profesor Masarykovy univerzity.

Od počátku své profesionální dráhy vědecky publikoval vesměs původní sdělení v Čs. psychologii, Čs. pediatrii, Čs. neurologii a psychiatrii, Čs. hygieně aj. V padesátých letech se na brněnské katedře psychologie konala pravidelná odborná setkání psychologů z praxe. Josef Švancara byl jejich pravidelným aktivním účastníkem - kriticky diskutujícím i přednášejícím. Kromě více než stovky časopiseckých článků, příspěvků v domácích a zahraničních sbornících vypracoval několik cenných učebních textů, které jsou původními odbornými díly a vzornými učebnicemi, přestože mohly být vydány jen jako skripta (např. Emoce, city a motivace, Geneze systému empirické psychologie, Psychologie stárnutí a stáří, Kompendium vývojové psychologie, Odborná psychologická terminologie a Poruchy psychického vývoje). Tyto tituly jsou vydávány opakovaně v podstatně inovovaných verzích. S kolektivem spolupracovníků vydal v sedmdesátých letech průkopnické dílo „Diagnostika psychického vývoje“, které vyšlo jen u nás ve třech vydáních a bylo přeloženo do ruštiny a bulharštiny. Je autorem několika dalších základních monografií (vzpomeňme dílo Emoce a motivace) používaných v české a slovenské psychologii. Na Slovensku publikoval studii „Biologická determinácia ľudského správania“, v níž rozvedl a shrnul i základní poznatky své habilitační práce.

Podílel se rovněž na překladech odborných publikací a na úpravách psychologických testů. Je znám jako popularizátor psychologických poznatků v tisku, v rozhlase, televizi. Spolupracoval též s Krátkým filmem. Přednášel v řadě vzdě-

lávacích institucí. Řadu let kooperoval s vydavatelstvím Psychodiagnostika v Bratislavě. Česká pobočka světoznámého vydavatelského domu Hogrefe z Göttingen – Testcentrum Praha – vydala Švancarův překlad a úpravu moderního německého osobnostního dotazníku PSSI a test SVF 78 (autorů Jankeho a Erdmannové). Jeho publikační výkon je úctyhodný do dnešních dnů. Seznam prací z posledních deseti let uvádí 39 položek. To svědčí o jeho neumdlévající odborné aktivitě.

Zúčastnil se aktivně řady domácích a mezinárodních kongresů a konferencí, úspěšně reprezentoval československou psychologii, několikrát působil jako organizátor těchto vědeckých setkání. Je členem řady vědeckých odborných společností, např. ECHA - Společnost pro nadání a talent: v letech 1992-97 působil jako místopředseda; dříve též pracoval v mezinárodní ISSBD. Od roku 1958 až do dnešních dnů zastává různé funkce v Českomoravské psychologické společnosti, např. jako člen výboru, předseda sekce klinické psychologie, místopředseda ČMPS; byl vědeckým tajemníkem Čs. psychologické asociace v letech 1968 -70, zajišťoval přijetí ČMPS do IUPsyS; je čestným členem ČMPS (1999). Již řadu let zastává funkci předsedy sekce vývojové psychologie Československé psychologické společnosti při ČSAV.

Působil jako člen habilitačních a profesorských komisí: kromě mateřské univerzity též na Univerzitě Karlově, Univerzitě Palackého, Univerzitě Komenského v Bratislavě a dalších. Na Psychologickém ústavu FF MU v Brně je členem oborové rady postgraduálního studia, několik let byl jejím předsedou, v současné době je hlavním garantem doktorandského studia.

Jak bylo konstatováno již dříve, na jeho odborný vývoj měl velký vliv profesor Mihajlo Rostohar, přední středoevropský představitel celostní a tvarové psychologie, avšak více svou charismatickou osobností než příslušností ke škole, kterou reprezentoval. Profesor Švancara se profesně utvářel v intencích experimentální psychologie, která mu pomohla vyhnout se omezením a jednostranností existujících psychologických škol. Jeho smysl pro metodologickou preciznost a intelektuální vytríbenost jej uchránily před rozšířeným eklekticismem. Profesor Švancara byl již v mládí natolik sám sebou, že jeho povahovému a odbornému vyladění vyhovovala podnětná atmosféra a experimentální tradice ústavu i výzkumná témata, kterou na ústavu dříve rozpracoval docent Ferdinand Kratina, v době Švancarových studií již nežijící, a v níž úspěšně pokračovala docentka Ludmila Kolářiková. Filosofické zakotvení v kritickém realismu jej uchránilo před eklektickým pozitivismem, který na ústavu též zastávali svými pracovními postupy někteří učitelé, a pomohlo mu uchovat si čistotu a preciznost myšlení, i neúplatnost povahy.

Profesor Švancara imponuje svým kolegům i studentům svojí celoživotně prokazovanou osobní statečností a důsledným dodržováním vytyčeného mravního principu. I v dobách plných šikanování, ústrků a nespravedlností bylo jeho jednání vždy seriosní, rovné, byl „mírou chování a práce svých spolupracovníků“. Lze říci, že si nikdy nezadal s režimem, který usiloval o podrobení svobodného myšlení. Švancara je rigorózní, respektovaný, je každým svým postojem, každým svým činem příkladem pro chování druhých.

Jeho taktnost je příslovečná. Často pomohl neocenitelným způsobem svým kolegům. Jeho rady a návrhy byly formulovány vždy pozitivně, absentovaly výtky, dovedl jemně přivést druhého k náhledu na jeho chování či k správnému odbornému názoru. Jeho postoje slouží jako kritérium zdravé racionality a současně poučenosti. Švancara není mnohomluvný, poslouchá se zájmem, nepřerušuje, teprve posléze vystihne podstatu problému. Při katedrových diskusích sleduje – a až se vyjádří většina mladších, bývá obvykle dotázán na svůj názor. Jeho stanoviska obvykle vystihují dosud skrytou část problému. Je korektivem mnoha názorů a představ. Vyznačuje se přísným vědeckým postojem k výzkumným problémům a vytríbeným vztahem ke spolupracovníkům.

Studenty je percipován jako výsostná autorita (v tom nejlepší smyslu slova), a diskuse s ním jsou vysoko ceněny. Přitom posluchače nevede za ruku, nýbrž je směřuje k samostatnosti. Učí je zralému přístupu k psychologii; cílem není jen problémy správně vědecky vystihnout a popsat, ale i ovlivnit subjektivní stav klienta.

Nelze nezmínit osobní život jubilantův. Se svojí manželkou, excelentní dětskou psycholožkou, vychovali pět dětí. Žádné nepokračuje v psychologické tradici svých rodičů, každé z dětí si zvolilo jinou profesní dráhu, což vypovídá o bohatosti výchovného prostředí.

Vědeckou orientaci a hluboké pohroužení do specifických problémů psychologie doplňuje jubilant celoživotním hlubokým zájmem o hudbu. Jak již bylo zmíněno na počátku našeho příspěvku, Švancara je výborným hráčem na violoncello, což uplatňuje v komorním souboru. Nevynechá žádný kvalitní koncert, inicioval výuku hudební psychologie na Psychologickém ústavu FF MU. Jeho zájem o všechny druhy umění a šíře znalostí jsou příslovečné. Naplňuje tak klasickou představu o harmonické v osobnosti realizující se v mnoha směrech.

Profesor Švancara svojí činností, aktivitou, noblesou, rozhledem a šíří svých zájmů inspiruje svoje okolí, motivuje mnohem mladší kolegy k rozšiřování a prohlubování jejich zájmů. Je příkladem člověka a vědce, který nikdy neuhnul z cesty, kterou si vybral a kterou považuje za správnou. Pokládáme si za čest působit s ním na stejném pracovišti. Přejeme mu mnoho zdraví a sil do dalších let, mnoho neutuchající energie. Nechť je dále iniciátorem nových myšlenek, arbitrem realističnosti a morální správnosti našeho počínání. Nechť ještě dlouho personifikuje nejlepší tradice a kontinuitu psychologické vědy, pěstované nejen na univerzitní půdě ale přesahující do nejširšího prostředí.

Ad multos annos, pane profesore.